

SANATTA HÜMANİZM

Yrd.Doç.Yurdakul SEZEN

Buca Eğitim Fakültesi

Resim-İş Eğitimi Bölümü

ÖZET

Sanatta hümanizm, toplumun kültürel boyutuyla yakından ilişkilidir. İnsanın dünya görüşü, doğa ve çevresini ele alış, davranışı, yargı biçimi, tüm kişiliğini oluşturan faktörler, sanatsal boyuta da estetik bir olgu olarak yansır. İnsanın hümanist bir kimlik kazanması, onun doğayı tanıması ve üretken bir yapıya ulaşması ile mümkün olmuştur.

ABSTRACT

Humanism in art is closely related to the cultural dimension of society Man's perspective, his handling nature and environment, his behavior, his way of judgment, the factors that constitute his entire personality are reflected on art as on aesthetic phenomenon. Man's gaining a humanistic identity has been accomplished through his recognition of nature and his reaching a productive body and mind.

Hümanizm, insandaki temel niteliklerin geliştirilmesini amaçlayan zihinsel ve filozofik eğilimlerin tümünü içerir. Yöntem ve felsefesini XVI.yy. Avrupa'sında gelişen eskiçağ metinlerinin incelenmesinden alan bir düşünce akımıdır.

Hümanist hareket başlangıçta açıkca Hristiyan bir nitelikteydi. Hümanistler, ortaçağ skolastiğini ve barbarlığını reddederek antik kaynaklara dönerler. Zamanla hümanistlerin çabaları sonunda, akılcı bir felsefe ve laik bir ahlak anlayışı ortaya çıkar. Din savaşları hümanizm kültürünü büyük ölçüde baltalar. Hümanizmin doğruyu gösterdiğine ve mutluluk getirdiğine olan inanç sarsılır.

XVIII. yy. aydınlanma çağında bilme öğrenme ile doğayı sevme başlar. Böylece hümanizm çevre olgusunu da içerir bir konuma gelir. Hümanist anlayış ile doğa koşulları arasında ilişkiler kurma eğilimleri oluşur.

Çevrenin insanın duygularında hümanist veya antihümanist olmasında da etkileri vardır. Örneğin: Bozkır ve çöl gibi ortamlarda yaşayan topluluklarda bireylerin olduğu gibi yönetimlerin de son derece despot bir yapıya sahip olduklarını görüyoruz. Orta Asya atlı bozkır kültüründe hayvanların büyük çoğunluğu bir birini boğazlarken, hayvan mücadelesi şeklinde tasarlanmıştır. Orta Asya Hun sanatında, maden döküm

işlerinde Aplikasyonlarda, yakın doğdu Asur eserlerinde, özellikle de arslan avı sahnelerinde şiddeti yansıtan bir boyut görülür. Yine bir çok toplumun folklorunda savaşçı bir kişiliğin öge olarak kullanıldığını görüyoruz.

Çevre doğa koşulları ne kadar kıt, verimsiz ve ezici olursa insan da o derece, o ölçüde acımasız ve kendi ezilmişliğini bir şiddet biçiminde yansıtır.

İnsanın barışçıl bir kişiliği kazanması, onun doğayı tanınması ve üretken bir yapıya ulaşması ile olmuştur. İnsan çevresini düzenlerken üretken yanını, üretici işlevini, elini işini ve zihnini sürekli geliştirir. İnsanın bir barınak yapması, bir ev yapması, bir çanak yapması, şekilsiz ve insan ereğine uygun olmayan malzemelerden, insanın kendi estetik duygularına uygun biçim vermesi, maddesi insanlığın ereğine uygun konuma getirmesi, insanın bütünüyle üretken yanının ürünüdür. Bu yan, insanın yıkıcı, yok edici yanının karşıtıdır.

İnsanın hümanist yanı, onun üretken boyutunda yer alır. İnsanlığın doğanın içinden çıkıp, kendi üretken yanını keşfetmesi ve o yönde ilerlemesi, doğaya egemen olması, yaklaşık iki milyon yıllık bir süreci içermektedir.

İnsan, bir varlık olarak doğasında insancıl duygular taşır. İlkel insan kanımca dar çevresi, ailesi ile bir boyutla insancıl ilişkiler içinde idi. Doğurganlık yapısı ve iç güdüsü gereği, çevresi ile bir sevi ilişkisine sahipti. Ancak, hümanist bir yapının belirleyici bir boyuta ulaşması, insanlığın çok uzun ve acılı kavgalardan geçmesiyle gerçekleşebilmiştir.

Ayrıca insanın hümanist bir yolda gelişimi veya duraklaması o toplumun kültürel boyutuyla da yakın ilişkilidir. Örneğin: Antihümanist bir geleceğin sürekliliği, hümanist bir olgunun uzun süre yaşamsal boyuta ulaşmasını geciktirmektedir.

Sanatta hümanizma alanına girmeden önce anlatıklarımızı şöyle özetliyelim:

- a. İnsanın yaşadığı doğa yapısı,
- b. Doğa ile ilişkilerinde izlediği yol,
- c. Oluşturduğu kültürün belirleyici boyutu,
- d. Doğası gereği doğurgan, üretken niteliği,
- e. Yönetimler, yönetimlerin insana yaklaşımı,
- f. Militarist devlet ve yönetimleri,
- g. İklim ve çevre.

İklimin insan mizacının oluşmasında etkisi çok fazladır. Söz gelimi, soğuk ve sert karasal iklim o yörenin insanına sert bir davranış biçimiyle yansır. Ekvator ve buna yakın dönencelerde yaşayan insanlar ise daha yumuşak, neşeli ve dışa dönük tiplerdir.

İşte insanın, dünya görüşü, doğa ve çevresini ele alış, davranışı, hatta yargı biçimi, tüm kişiliğini oluşturan faktörler, sanatsal boyuta da estetik bir olgu olarak yansır.

Ortaçağ Avrupa'sında sanat ve hümanizma konusuna gelince; insanlığın sürekli evrimi ile kendini aşması, çok tanrılı dinlerin sürecini tamamlaması sonucu, tek tanrılı dinler ortaya çıkar. Bu dinler içerisinde

Hıristiyanlık, sembolik bir anlatımı seçer. Bunun bir nedeni de kendisinden önceki Avrupa toplumunda Antropomorfist ve pagan kültürde tanrıların insan sureti ile gösterilmesi v e heykellerle sembolize edilmesidir. Hıristiyanlık, antihümanist Roma İmparatorluğuna karşı doğar. Hz. İsa'nın şahsında alçak gönüllülük, hoşgörü ve sevgi ile biçimlenir. İlk Hristiyanların pagan Romalılar tarafından işkence, eziyet ve öldürülme gibi anti-hümanist tavırlarına hedef olmaları sonucu, Konstantin tarafından Hıristiyanlığın resmi devlet dini olması ile birlikte, Hıristiyan sanatında sembolik öğelerle insancıl anlatım görülmeye başlar. Hz. İsa şiddete karşı sevi öğesini seçer. 12 yortu'da Körlerin, cüzzamlıların İsa tarafından iyi edilmesini gösteren betimler yanında, örneğin: Lazarus'un diriltülmesi gibi anlatımlar, hümanist bir yaklaşımın verileri olarak bizlere ulaşır. Rönesansla birlikte hümanist anlayışın yaygınlaştığını görmeye başlarız. Bunun nedenlerinden bir tanesi de insanın yavaş yavaş bilimsel düşüncüyü yakalamasıdır. metafizik, mistik spekülasyonların, şartlanmış dogmatik düşüncelerin yerini, doğacı deneyimci pozitivist düşünce ve davranış alır. Bilimsel araştırmalarla doğa ve insan yeniden değerlendirilir. Böylece insanın yapısı ve değerleri keşfedilir. İnsanın hümanist yaklaşımı ondan sonra kilise tarafından terk edilir. Taassubun etkisiyle, engizisyonlara dönüşür. İşte Rönesans'ta bu antihümanist tavırlara, bilimsel gelişmeler sonunda karşı durulur.

Köylü Sanatı ve Hümanizma

Dünyanın her yerinde, köylü sanatı yakın benzerlik gösterir. İnsanın uğraş biçimi, tekniği, araç-gereci onun düşünce biçimini belirleyen temel etkenlerden birisidir. Köylü sanatı iddiasız, canlı kontrast renklerden oluşur. Köylü sanatında, mistik öğelere rastlanmaz. Genellikle küçük el sanatları ve tekstil alanında köylü sanatı varlığını gösterir. Natürel formların yanında genellikle üslûba çekilmiş motifler görülür. Bu motifler, köylünün doğada yakından tanıdığı bitki ve hayvan figürleridir. Tekstil ürünlerinde el işi dokumalarda kuş figürlerine bolca rastlanır. Kompozisyonlarda hiç bir şiddet öğesine rastlanmaz. Üstelik bu figürler canlı renklerle seyirciyi sevecen bir tutkuya yönelik etkilerler. Sanatsal biçimlerde hümanist yapının ortaya konuşu rastlantusal bir olay değildir. Avrupa kültürü çok farklı etnik toplulukların kaynaştığı bir alandır. Roma İmparatorluğu, sanatı kendi amacı yönünde kullanmıştır. İmparatorluk fikrinde hümanist bir yapıyı aramak mümkün değil, İmparatorluğun askeri gücünü ve imparatorların ihtişamını yansıtan zafer takları, savaş seferlerini yansıtan sütun ve anıtlar kabartmalarla süslenmiştir. Bu kompozisyonlarda militarist bir anlatım egemendir.

Roma öncesi antik ve klasik Yunan sanata da Tiranların yönettiği sitelerde 12 Tanrı betimlerinin yanında sporcuların devasa heykellerini görürüz. Yunan resim sanatının verileri günümüze kadar ulaşamadığından, doğa ve insanı nasıl bir duygu yorumu ile ele aldığını kesin olarak saptamak mümkün olamamaktadır. Ancak, Girit-Minos uygarlığından Minos sarayından günümüze ulaşan freskolarda, insanların çiçekler arasında gösterilmesi, deniz ürünlerinin resmedilişi, bu kültürü kuranların hümanist bir yapıya yönelik olduklarının en canlı kanıtlarıdır.

Sanat, toplumlarının yönetim ve yapısına göre, insanın estetik amaçlarının dışında başka amaçla da kullanılmıştır. Örneğin: tarih öncesi çağlarda av büyüünde sanat motor gücü üstlenmiştir. Bu dönemlerin yapıtlarında Magna-Mater (ana tanrıça) heykelleri verimlilik ve doğurganlığın bir simgesi olarak karşımıza çıkarlar.

Hümanizmanın İtalya'da doğması bir rastlantı değildir. Denizci bir ülke olan İtalyanlar öncelikle Cenovalılar bu konuda oldukça ileri idiler. Deniz aşırı ülkeleri tanırlar, değişik kültürle temasa geçerler.

Kuzey Avrupa'nın barbar toplumlari, klasik çağ (Ege havzası) kültürlerinden hiç bir zaman ne yararlanabilirler ne de o kültürü tanıyabilirler. Ama, İtalyanlar öyle değil. Onlar yarı anık kültüre sahiptirler. Romalılar daha öncede söylediğimiz gibi, Antikçağ Helenistik kültürü ile temasa geçmişlerdir. Klâsik çağ (Ege havzası) halkın antropomorfist, dünyayı tanımaya çalışırken, doğmalar ve metafizik s;ekülasyonlar yerine, gözlemci ve usavurma ile yaklaşıyorlardı. Böyle bir düşünce biçimini genelleştirmelerini onların doğaya daha akılcı ve sevgi ile yaklaşmalarına neden olur. Efesli klâsik çağ düşünürü Herakleitos'un sürekli hareket ve değişimi yakalamasını, Fenomen olgusunu yansıtması bir rastlantı değildir. Yüzlerce yıl sonra Galile Galileo'ya dünyanın döndüğünü söylememesi gerektiğini, düşünürsek, doğmalarla düşünmenin, insanın gelişimini durduracağını, doğayı içten kavramayı ve sevmeyi önleyeceği bir gerçektir.

Hegel'in söylediği gibi, "Çelişkiler gelişimin temel nedenidir." Antihümanist yaklaşımlar sonunda karşıtı olan hümanist yaklaşımları doğurmuş ve daima onun tarafından da mağlup edilmiştir. Dünyayı baskı ve zulümle yöneten imparatorlar, daima kitlelerin insancıl örgütlenmesi ile yıkılmışlardır. Örneğin, Roma'yı ve sömürgeleri yöneten Roma İmparatorluğu, halkın bilinç ve sevgisinin bütünleştiği ve şekil bulduğu Hz.İsa'nın hümanist Hıristiyanlık felsefesi ile yıkılmıştır. Zamanla yozlaşan birey ve yöneticilerin çıkarları için kullanılan Hıristiyanlık yine kendi içinden çıkan bir din adamı olan Martin Luther tarafından eski hümanist rayına reformla oturtulmuştur. 15.yy. ve 16.yy. da ikonografik resim tümüyle dinin hizmetinde ürünler vermeye devam eder. Bu resimler genellikle İsa ve Meryem'in yaşam öyküleri yanında klasik çağ mitolojisinden de öyküleri içerir. Resme konu olan temalar genellikle, sevi, mutluluk ve saflık öğelerini içerir.

Hümanizma çağdaş sanatta genellikle sanatçının, bireysel davranış ve yabancılaşma sonucu; öykücü sanatın yerine eleştirel ve hicive yönelik gizemli yaklaşımlarından dolayı, resim eserinin daha derin varlık tabakaları içinde yer almasıdır.

Örneğin: Picasso'nun Guernica'sı İspanya'daki faşist yönetiminin kendi halkını Guernica gibi bir köyün bombalanmasının öyküsüdür ki, bu köy Picasso'nun doğduğu köydür. Artık burada biçimsel, gelenekçi sanatın güzellik anlayışının yerini, yaşamsal, gerçekçi bir olgu, kavramsal, imgesel öğelerin, biçimlerin de formasyonu içinde antihümanist yaklaşımı eleştiren iç gerçekçi bir hümanist yaklaşıml yorumlanmıştır.